

Korntiende og kornareal i det 14. århundrede.

AF

SVEND AAKJÆR

II

I Historisk Tidsskrifts 11. r. II (1949), 435 ff. har jeg søgt at vise, at de summer i *mark* og *øre*, der nævnes i Roskildebispens Jordebog fra ca. 1370, udfør de sjællandske sognenavne i den såkaldte »sogneliste« i jordebogen, må være sognets korntiende, bispetienden, således som Kr. Erslev har antaget, og ikke kan være sognets cathedricum, der sandsynligvis, som foreslået af C. A. Christensen, er den sum, der opgives for hele Sjællands stift under eet, under navnet *summa universalis*, i *mark sølv, skilling grot, grot og sterling*. Denne sum udgør for et sjællandsk sogn gennemsnitlig 1,4 skilling grot, og da 1 sk. grot svarede til 3 sk. engelsk, ville dette svare til ca. 4,2 skilling engelsk. I Ribe Oldemoder forekommer ligeledes en sogneliste, hvor der ud for hvert sogn anføres en afgift i *skilling engelsk*. Da afgiften i 55 % af sognene er 4 sk. engelsk, og gennemsnitlig er $4\frac{1}{2}$ sk. engelsk pr. sogn, hvilket svarer til $1\frac{1}{2}$ sk. grot, er det overvejende sandsynligt, at både *summa universalis* i Roskildebispens Jordebog og kirkeafgiften i Ribe Oldemoder er cathedricum, men ganske usandsynligt, at summerne i sognelisten i Roskildebispens Jordebog, der i det overvejende antal sogne er 2 mark, kan være cathedricum.

Da det synes at fremgå af oplysninger i Ribe Oldemoder, at man på sognelistens tid, 2. halvdel af det 13. årh., endnu

regnede med et høstudbytte på 3 fold og en teoretisk landgilde på størrelse med den fulde udsæd, skulle bispetienden, der udgjorde $\frac{1}{30}$ af den samlede tiende, som var $\frac{1}{10}$ af høstudbyttet, altså udgøre $\frac{3}{30}$ eller $\frac{1}{10}$ af udsæden, og beregner man derfor udsæden for hvert sogn til 10 gange bispetienden, får man, som *tabel 1* viser, i 21 herreder af Sjælland, et gennemsnit af 4 tdr. land pr. ørtug land. For 95 byer i 17 herreder kendes byernes fulde areal i ørtug land og sammenlignes disse middelalderlige oplysninger med landmålingen 1681—82, fås ligeledes et gennemsnit af 4 tdr. land pr. ørtug land. Dette synes at tyde på, at beregningen eller det skønsmæssige overslag over bispetienden er sket som ovenfor antaget, og at det er den særlig sjællandske jordvurdering i ørtug skyldjord, *solidus terre in censu*, som er lagt til grund. Da en ørtug skyldjord, som det fremgår af *tabel 3*, var cirka 4 tdr. land, medens en ørtug sædeland, *solidus terre in semine*, var cirka 2 tdr. land, skulle der til hver mark korn i bispetiende svare 20 mark sædeland eller 10 mark skyldjord.

Hvadenten man sammenligner de faktiske ørtug skyldjord i jordebogen eller de på grundlag af bispetienden beregnede ørtug land med kornarealet i landmålingen 1681—82, får man altså samme gennemsnit i tønder land, 4 tdr., hvilket dels viser, at det er bispetienden, der er opgivet i jordebogens sogneliste, dels at tienden er beregnet som ovenfor angivet, dels endelig, at det er den sjællandske ørtug skyldjord, der har dannet grundlaget for beregningen af tienden.

Plovs land og bol.

For 18 af de 21 herreder på Sjælland kan vi tillige sammenligne det fulde plovtal for herredet med dets beregnede ørtugtal. Af *tabel 1* fremgik det, at ploven i disse 18 herreder gennemsnitlig rummede 15,1 ørtug skyldjord. Jordebogen selv udtaler om præstegården i Varpelev, der har 15 ørtug land, at den har jord til »rigeligt 1 plov« (jfr. H. T. 11. r. II, 439), og i afhandlingen Plov og Havne¹ har jeg oplyst, at ploven oprindelig var

¹ Med Lov skal Land bygges (1941), 282—284.

12 ørtug skyldjord = $\frac{1}{2}$ mark skyldjord = 1 mark sædeland = 48 tønder land, men både på Sjælland og i Slesvig ofte 15 ørtug land. Den svarede på Sjælland-Møn til 57,8—59,1 tønder land = 14,5—14,8 ørtug skyldjord à 4 tdr. land. 15 ørtug land pr. plov er altså på jordebogens tid og senere et ret normalt gennemsnit i herreder, hvor kornarealet er blevet øget siden plovansættelsens tid. I tidligt opdyrkede herreder som Tune, Skippinge og Alsted ligger gennemsnittet omkring 12 ørtug pr. plov, og her har ploven derfor beholdt sin oprindelige størrelse på 12 ørtug skyldjord eller 1 mark sædeland. Ploven i Slesvig domkapitels jordebog 1685 var for 174 gårde lidt over 30 ørtug sædeland, hvilket altså svarede til 15 ørtug skyldjord på Sjælland.¹ Gennemsnittet for de 18 herreder på Sjælland i tabel 1: 15,1 ørtug skyldjord à 4 tdr. land er 60,4 tdr. land; men også dersom vi sammenholder samtlige herreder i plovtalslisten med landmålingen 1681—82, får vi cirka 15 ørtug land. Dette ses i *tabel 4*, der for 30 plovtal i Sjælland, Møn, Falster og Lolland giver et gennemsnit af 61 tdr. land pr. plov = 15,2 sjællandske ørtug skyldjord à 4 tdr. land.

Jo større det område er, som skal sammenlignes i de to kilder, desto større er muligheden naturligvis for forskydninger af de opgivne arealer i det 13. og 17. årh. Øgninger af dyrkningsområdet i de enkelte landsbyer og indtagelse af helt nye landsbyers og gårdes områder imellem 13. århundrede og landmålingens tid 1681—82, vil nødvendigvis få landmålingens arealtal til at stige op over det oprindelige areal for ploven i middelalderen, og når plovtallet er opgivet for hele landskaber under eet, som ved Falster og Lolland, der udgjorde flere herreder, vil gennemsnittet naturligt stige betydeligt over normen. Også her viser Alsted herred og Skippinge herred lave gennemsnit på 43,1 og 51,7 tdr. land pr. plov, ligesom i *tabel 1*. Også Tybjerg herred og Strø herred har lave gennemsnit på 46,9 og 51,1 tdr. land pr. plov, men da disse herreder ikke findes i sognelisten fra 2. halvdel af 13. årh., har de ikke kunnet beregnes i tabel 1, og kan derfor ikke sammenlignes med tabel 4. Soggenes for-

¹ Aakjær, Kong Valdemars Jordebog, Indledning I, 242.

deling på herrederne i Sjælland er foretaget i overensstemmelse med sognelisterne i Roskildebispens jordebog. Hist og her er sognenes tilhørsforhold til herredet ikke den samme i det 13. som i det 17. årh.

Hvadenten man sammenligner plovtallet med det beregnede ørtugtal i Roskildebispens jordebog eller direkte med landmålingen 1681—82, får man altså samme størrelse i ørtug skyldjord pr. plov, hvilket synes mig afgjort at tyde på, at min beregning til ørtug skyldjord på grundlag af tienden er rigtig, og at sognelistens mark og øre er sognenes tiende, ikke cathedraticum.

Prøver man at sammenligne *bolet* i de 3 herreder, hvor Erslev¹ — »efter en dog noget flygtig Gennemarbejdelse« — har udfundet det fulde boltal for herredet, med ørtugtallet for de pågældende herreder i tabel 1, får man følgende gennemsnit:

Horns.....	o. 163	bol	4340	ørtug	26,6	ørtug pr. bol
Smørum.....	113	—	3720	—	32,9	— - —
Tune	141 ^{1/2}	—	2490	—	17,6	— - —
3 herreder.....	417,5	bol	10550	ørtug	25,3	ørtug pr. bol

Her er bolet altså gennemsnitlig 1,1 mark skyldjord eller 2,1 mark sædeland, hvilket stemmer overens med Sjællands norm, der var lidt over 1 mark skyldjord pr. bol. Når bolet i Tune herred er gennemsnitlig mindre end i de øvrige herreder, er det rimeligvis, fordi opdyrkningen ikke har kunnet øges væsentlig i dette tidligt opdyrkede herred i tiden mellem bolskiftets indførelse og tiendens ansættelse. Bolets areal har altså i dette herred kun fjernet sig lidet fra sin oprindelige størrelse, der muligvis var 1 mark sædeland = ¹/₂ mark eller 12 ørtug skyldjord².

¹ Valdemarernes Storhedstid, 128.

² Plov og Havne, 276—279.

Vi så da også i tabel 1, at Tune herred hørte til de herreder, hvor plovens gennemsnit lå lavest og nærmest ved den oprindelige størrelse, 1 mark sædeland = 12 ørtug skyldjord.

Vi har nu hidtil væsentlig beskæftiget os med sognelisten i Roskildebispens jordebog, og påvist, at når man opfatter dens mark og øre som tiende, og beregner hver mark tiende til 10 mark skyldjord eller 20 mark sædeland, så fremkommer der kornarealer i ørtug skyldjord, der synes at stemme forbavsende nøje i størrelse med de arealer, man ad anden vej kan fastslå for disse middelalderlige jordvurderingsenheder.

1. Beregner man, på grundlag af tienden, hver mark tiende til 10 mark = 240 ørtug skyldjord, og sammenligner man sognearealerne på Sjælland i ørtug skyldjord fra 2. halvdel af 13. årh. med landmålingen 1682, så får man et gennemsnit af 4 tdr. land pr. ørtug (tabel 1).

2. Sammenholder man sognearealerne fra selve jordebogen i de knap 100 tilfælde, hvor hele byers areal er opgivet i ørtug land, med landmålingen 1682, får man samme gennemsnit af 4 tdr. land pr. ørtug (tabel 3).

3. For 6 sogne af Lyngø herred, hvis tal er blevet kendt senere, ved C. A. Christensens udgave af et hidtil utrykt fragment af sognelisten, fås samme gennemsnit, 4 tdr. land pr. ørtug (Hist. T. 11. r. II, 448).

4. For en opgiven sum for Holtug sogn i Stevns herred, der betegnes som »sognets tiende i gammel tid« og opgives i »læster korn«, fås samme gennemsnit, 4 tdr. land pr. ørtug (smst.). Stevns herred mangler stadig i selve sognelisten, så det er desværre ikke muligt at se direkte, om jordebogens opgivelse af »den gamle tiende« i læst korn ville svare til sognelistens opgivelse i mark korn.

5. Sammenholdes oplysningerne i sognelisten om mensalgodsets størrelse i plovs land med oplysninger i selve jordebogen, ses, at 1 plovs land er 12 ørtug land eller 1 fjerding jord = $\frac{1}{4}$ bols jord, og at jord til »rigeligt 1 plovs land« er 15 ørtug land. (Hist. T. 11. r. II, 439).

6. Sammenholder man kornarealerne, der på grundlag af

tienden er beregnet i ørtug land, og sammentalt herredsvis, med herredernes plovtal i Kong Valdemars Jordebog, så får man et gennemsnit af 15 ørtug land pr. plov (*tabel 1*).

7. Sammenholder man herredernes plovtal i Kong Valdemars Jordebog med deres kornareal i tønder land i landmålingen 1682, så får man et gennemsnit af 61 tdr. land pr. plov, hvilket ligeledes svarer til 15 ørtug land à 4 tdr. land (*tabel 4*).

8. Sammenholder man i de 3 herreder, hvor det fulde boltal kendes, dette med herredets kornareal i ørtug land, som det kan beregnes på grundlag af tienden, så får man et gennemsnit af 1 mark skyldjord pr. bol, hvilket samtlige historikere har været enige om var den normale størrelse af bolet på Sjælland (se ovf. s. 179).

Alle disse kendsgerninger synes afgjort at tyde på, at mark- og øretallene i Roskildebogens sogneliste er tiende, at tienden er beregnet som $\frac{1}{10}$ af udsædsarealet i mark land, at denne mark land er den sjællandske mark skyldjord, samt endelig, at man på grundlag af tienden kan danne sig et forholdsvis klart skøn over kornarealet i sognet i 2. halvdel af 13. årh.

Desværre er den *summa universalis*, som opgives ved slutningen af sognelisten, og som, i følge oplysninger om Møn, kan formodes at være *cathedraticum*, ikke specificeret for de enkelte sogne. Gennemsnitlig ville den svare til 1,42 skilling grot = 4,26 skilling engelsk pr. sogn; men da sognelisten stadig ikke er fuldstændig, er vi afskåret fra at sammenligne tiendens fulde beløb med den fulde sum for *cathedraticum*, og kan derfor ikke på Sjælland undersøge spørgsmålet, om der kan være en direkte forbindelse mellem *cathedraticum* og tiende, og derigennem tillige med sognenes kornareal.

Det vil vi derimod være i stand til, dersom vi inddrager i undersøgelsen den liste over Ribe stifts sogne, som findes i Ribe Oldemoder, og hvor der for hvert sogn opgives en kirkeafgift i skilling engelsk, der formentlig er *cathedraticum* af kirkesognet.

Sognelisten i Ribe Oldemoder.

I Ribe Oldemoder er indført en sogneliste over en kirkeafgift i *solidi sterlingorum*, skilling engelsk¹. Listen er af P. Seve-rinsen tidsfæstet til 1321—30, snarest 1321². Afgiften er sand-synligvis, som tidligere nævnt (Hist. T. 11. r. II, 443 ff.), cathed-raticum. Efter denne liste, som ingen overskrift har, og som derfor kaldes sognelisten, følger en ganske summarisk liste over *taxa, quando soluitur plenum subsidium episcopi*, taxt, når der ydes fuldt bispesubsidium. Her gives i afrundede tital bispens fulde subsidium i mark af Hardsyssel, Vardsyssel, Cantoriet, Jellingsyssel og Archidiakonatet. Denne liste er fra 1330—40, snarest fra 1330, altså kun cirka 10 år yngre end sognelisten. Af sognelisten fremgår, at Cantoriets gods omfattede Frøs, Kalvslund, Andst, Brusik, Holmans og Jerlev herreder; under Brusik herred er tillige indbefattet Elbo herred, under Jerlev herred Hejnsvig, Vorbasse og det nedlagte sogn Almstok, alle af Slavs herred, som oprettedes 18/8 1552³. Archidiakonatets gods omfattede de sønderjyske herreder: Hvidding, Gram, Lø, Tønder og Højer herreder, samt Ribes 5 sogne.

På forhånd er det ikke usandsynligt, at der kunne være en vis forbindelse mellem cathedratiums-afgiften og tienden, idet de begge stod i et vist forhold til kornarealet. Ligesom på Sjæl-land gælder dette dog næppe købstadsognene, hvor både tiende og cathedratium synes beregnet på et andet grundlag, da deres afgifter i de fleste tilfælde er usædvanlig høje (jf. H. T. 11. r. II, 445). Om afgifterne i købstadsognene er pålignet efter folketal eller efter tallet af bygrunde (toftegæld), har ikke fore-løbig kunnet undersøges. Men i landsognene svinger skilling-engelsk-tallet åbenbart i takt med kornarealets størrelse, lige-som mark-øre-tallene i Roskildebogens tiendeliste⁴.

¹ Oluf Nielsens udgave 1869 s. 108—113.

² Hardsyssels Aarvog III (1909), 1—70; samme, Fortid og Nutid III (1921), 154—157; Aakjær, smst. XVI (1945), 79.

³ Aakjær, K. V. J., Kommentar II, 67.

⁴ Jf. Fortid og Nutid XVI, 79.

Dersom man sammenholder sognenes skilling engelsk med deres arealer i landmålingen 1682, får man det resultat, som fremgår af *tabel 5*. Her er, af pladshensyn, tallene sammenlagt herredsvis. Gennemsnittet bliver særlig højt i udprægede hedesogne, især i herreder, hvor der vides at være ryddet megen skov, som Ginding, Slavs, Nørvang eller Brusk herreder. Det bliver særlig lavt i sogne langs Vesterhavet, som Lønne, Henne, Ho, Oksby, Sønder Bork, Trans, Ferring, Engbjerg, Madum, Vedersø, — alle sogne, hvor det vides, at havet har taget store dele af sognenes agerjord. Dette kan kun styrke troen på, at skilling-engelsk-tallene har forbindelse med kornarealet i sognene. Gennemsnit for 23 herreder i Nørrejylland er 254,3 tdr. land pr. skilling engelsk. For de 8 herreder i Hardsyssel var gennemsnittet nøjagtig det samme: 254,3¹. Påfaldende er her f. eks. forskellen mellem sognene ved Vesterhavet, Trans 171,3, Ferring 175,8 og Engbjerg 166,8 på den ene side, og de to gamle, frugtbare sogne inde i landet, Hygum 241,5 og Hove 242,1 td. land pr. skilling engelsk. Man må få det indtryk, at disse to sidste er tidligt fuldt opdyrkede, normale sogne, hvor gennemsnittet ligger tæt ved det oprindelige, 240 td. land = 5 mark land à 48 tdr. land, medens de tre første sogne vides at have lidt stærkt ved Vesterhavets grådighed; det drejer sig jo om sognene på begge sider af Bovbjerg i Ferring sogn. Det fremgår i det hele taget af tallene i *tabel 5*, at det især er i herrederne ved Vesterhavet, Skast, V. Horne, N. Horne, Bølling, Hing, Vandfuld, Hvidding, at gennemsnittet ligger under normen 240 tdr. land pr. skilling engelsk. Her er opdyrkningen altså gået tilbage fra 1321 til 1682, medens den i herreder, hvor der tidligere var en del skov, som Jerlev, Nørvang, Tørrild, Ginding er gået så stærkt frem ved rydning af skov, at gennemsnittet er steget fra 240 til over 300 tdr. land pr. enhed. Særlig stærk skulle øgningen af det dyrkede område have været i Slavs herred, hvor gennemsnittet er vokset fra 240 til 591 td. land. Her er der dog nogen uklarhed på grund af omlægningen af

¹ Se *Fortid og Nutid XVI* (1945), 80.

sognene, den gang Slavs herred oprettedes i 1552 af 2 sogne fra Jerlev herred og 2 fra Nørvang herred, samt det øde sogn Almstok, hvis nøjagtige dyrkningsområde ikke kendes. Gennemsnittet gælder, som angivet i note 8 til tabel 5, kun de 2 sogne Grindsted og Grene.

Den jyske ørtug sædeland i middelalderen synes at have haft det samme areal i landmålingen som den sjællandske, falsterske og lollandske, nemlig omkring 2 tdr. land (nøjagtigt gennemsnit 2,3 tdr. land)¹. Også i Sønderjylland synes *solidus terre*, *oertig land* at have været omkring 2 tdr. land². 24 ørtug land eller 1 mark land (sædeland, *marca terre in semine*) var altså oprindelig 48 tdr. land, men i landmålingen var gennemsnittet på grund af den øgede dyrkning vokset til 55,2 tdr. land.

Et gennemsnit pr. skilling engelsk på 254,3 tdr. land skulle altså svare til 127,2 ørtug land eller 5,3 mark land.

Plenum subsidium episcopi af hele Ribe stift opgives til 600 mark. Kirkeafgiften (*cathedraticum*) er 1329 skilling engelsk. Til hver mark subsidium svarer altså 2,2 skilling engelsk; men da tallene for bispens subsidium øjensynlig er afrundet til tital og derfor noget summariske, er det vel sandsynligt, at den oprindelige norm var 2 skilling engelsk til hver mark subsidium. Men når hver skilling engelsk svarer til cirka 5 mark land, skulle hver mark subsidium eller 2 skilling engelsk altså svare til 10 mark land.

På Sjælland ydedes hver mark bispetiende, *decima episcopalis*, ligeledes af 10 mark land. Det er vel derfor sandsynligt, at *plenum subsidium episcopi*, bispens fulde subsidium, i Ribe Oldemoder er en ydelse, som svarer til *decima episcopalis* i Roskildebispens jordebog, at den er et andet navn for bispetiende, *biskopsgiaf* el. lign. Blot er den sjællandske bispetiende pålignet efter det sjællandske jordmål *marca terre in censu*, mark skyldjord, som var 2 mark sædeland, og hvis ørtug var

¹ Aakjær, K. V. J. Indledning I, 108; Poul Rasmussen: Studier i Aarhus Kannikebords Jordebog fra ca. 1315, Jyske Samlinger 5. r. V (1941), 85—137; Aakjær i Med Lov skal Land bygges, 261—263.

² K. V. J. Indledning I, 117; Med Lov skal Land bygges, 259—267.

4 tdr. land, medens den jyske bispeafgift var pålignet efter mark sædeland, *marca terre*, som den kaldes på Løgum kloster-gods, hvis ørtug land, ligesom på Falster og Lolland, i Sønderjylland og Aarhus Stift, var 2 tdr. land, og som på Sjælland optræder i 14 byer i Roskildebispens jordebog under navnet *marca terre in semine*, mark sædeland (se tabel 3).

Oprindeligt, d. v. s. 1321, svarede altså til hver skilling engelsk: 240 tdr. land = 120 ørtug land = 5 mark land, og til hver mark subsidium 480 tdr. land = 10 mark land.

Disse tal vil give meget rimelige, runde og let handlelige tal, når cathedraticum skulle beregnes på grundlag af kornareal eller subsidium episcopi. Til hver skilling engelsk svarede altså 120 ørtug land, og da 1 skilling engelsk var 12 sterlinge eller penninge, denarii, svarede altså til hver sterling eller denarius 10 ørtug land. Da endvidere 10 ørtug land svarede 1 ørtug i subsidium, vil det sige, at der ydedes 1 sterling eller denarius af hver ørtug korn i subsidium til bispen.

Sønderjylland kom desværre ikke med i landmålingen 1682. Derfor kan der ikke foretages lignende undersøgelser af forholdet mellem skilling engelsk og tønder land for de sønderjyske sogne som for de nørrejyske. Kun de 2 sidste sogne i tabel 5, Seem og Vester Vedsted i Hvidding herred, er medtaget i Henrik Pedersens tabelværk over landmålingen. Her svarer hver skilling engelsk til 223,7 tdr. land. V. Vedsted ligger ved Vesterhavet, og da her kun svarer 183,7 tdr. land til hver sk. engelsk, ligger det nær at antage, at sognets areal kan være blevet mindsket en del ved havets indtrængen.

Den sønderjyske otting.

Det vil sandsynligvis ikke være muligt at fremskaffe kornarealer fra de øvrige sønderjyske sogne fra det 17. århundrede, som kunne danne grundlag for en sammenligning med skilling-engelsk-tallet i de sogne, der opføres i Ribe Oldemoders sogne-liste for disse egne. Den brogede blanding af kornmål og landmål i Sønderjylland vanskeliggør en sådan undersøgelse i en næsten

uovervindelig grad. Vi må derfor se os om efter andet materiale til supplerung af undersøgelsen. Således kendes, bl. a. fra Stiftsregisteret 1599¹, tallet af *ottinger* i 32 af sognene i Hvidding, Nørre Rangstrup, Gram, Lø, Tønder, Højer og Frøs herreder. Vi vil forsøge at sammenholde disse ottingtal med tallene for skilling engelsk i de samme sogne. Resultatet fremgår af *tabel 6*. Som det kan ventes, er ottingtallet for de enkelte sogne ret svingende pr. sk. engelsk, svarende til den forskellige opdyrkning og øgning af kornarealet, der har fundet sted i århundrederne fra 1321 (før Den sorte Død 1350!) til 1599. I nogle sogne er opdyrknngen gået tilbage, i andre, ofte i skovegne, er den gået frem. Men dette vil gælde alle egne af landet, og når man blot har et materiale af en mere omfattende art, vil man alligevel kunne finde frem til en rimelig norm. Det viser sig da også, at gennemsnittene for herrederne ligger omkring 20 ottinger pr. skilling engelsk, og dersom vi havde kunnet fremskaffe ottingtal for samtlige sogne i herrederne, og ikke blot, som f. eks. i Tønder og Frøs herreder, måtte nøjes med 1—2 sogne, ville sandsynligvis dette gennemsnit have vist sig oftere.

Jeg har tidligere undersøgt størrelsen af den sønderjyske otting². Den havde gerne, ligesom 1 mark gulds jord, en gennemsnitlig størrelse af omkring 12 tønder land, nøjagtigt gennemsnit 11,77 tdr. land. I de to sogne, hvor vi til sammenligning kan fremskaffe landmålingens tal 1682, havde den da netop også denne størrelse: V. Vedsted 12, Seem 10,6 tdr. land.

Gennemsnittet for de i tab. 6 anførte 32 sogne i 7 herreder bliver 20,96 ottinger pr. skilling engelsk. Sætter vi ottingen til det ovennævnte gennemsnit 11,77 tdr. land, får vi derfor $20,96 \times 11,77 = 246,7$ tdr. land pr. sk. engelsk. Dette tal ligger altså endnu nærmere ved normen 240 end tallet for Nørrejylland (og Hardsyssel) i tab. 5, der var 254,3. Også i disse 7 sønderjyske herreder tør vi da formentlig regne med en oprindelig

¹ Udg. af Johan Hvidtfeldt i *Sønderjyske Aarbøger* 3. r. I (1937).

² K. V. J. Kommentar, II 7, 8, 16, 483, 484, 485, 486, 491, 492, 494, 496, 505; Indledning I, 82.

norm pr. skilling engelsk på 20 ottinger à 12 tønder land, ialt 240 tdr. land, og pr. mark subsidium, der svarede til 2 sk. engelsk, altså 480 tønder land = 10 mark land à 48 tdr. land. Tallene i de sønderjyske herreder stemmer altså endnu bedre med min teori om forbindelsen mellem kornareal, cathedratium og tiende end tallene for de norrøjske herreder.

Den sønderjyske plov.

Vi kan forsøge en kontrol af teorien på endnu et område. Jeg har noteret plovtalet i 5 sønderjyske herreder, men desværre har vi ikke for Sønderjylland en kilde til vor rådighed af samme ærværdighed og ælde som plovtaalslisten for Sjælland-Møn og Lolland-Falster i Kong Valdemars Jordebog. Vi må nøjes med plovtalet i Haderslevhus amts plovskats-registre 1642. Ganske vist var ploven da endnu ikke blevet en regningsenhed på papiret, som den blev senere i det 17. århundrede. Den havde ikke helt tabt forbindelsen med den gamle middelalderlige plovs land, men den var dog sikkert reduceret og »renoveret« så ofte, at den ikke frembyder noget helt sikkert grundlag for en sammenligning med enheder fra 1321. Vi vover alligevel forsøget, og undersøger ploven 1642 i Nørre Rangstrup, Frøs, Kalvslund, Gram og Hvidding herreder. Resultatet fremgår af *tabel 7*.

I disse 5 herreder svarer 382,6 plove til 112 skilling engelsk, følgelig 3,4 plove pr. sk. engelsk. I 3 af herrederne, nemlig Nørre Rangstrup, Gram og Hvidding herreder, kendes tillige ottingtallet (se *tab. 6*). Her svarer 88 sk. engelsk til 337,9 plove og 1891,5 ottinger, følgelig 3,8 plove pr. sk. engelsk og 5,6 otting pr. plov, ialt 21,3 otting pr. skilling engelsk. Dette gennemsnit stemmer jo ganske godt med det, som fremgik af *tabel 6*: 20,96 otting pr. skilling engelsk.

Noget, der ellers kan forrykke forholdet en del og gøre det uklart, er den deling af sogne og byer på flere len, der ofte finder sted i Sønderjylland, og som også griber ind over kongerigets grænser, hvor f. eks. flere gårde i Seest hørte til Haderslevhus Amt, medens hovedmassen af gårdene hørte under Andst her-

red, og dette atter var delt imellem Koldinghus og Riberhus len. Ligeledes spiller de kongerigske enklaver i Sønderjylland undertiden ind. Man kan derfor ikke altid gå ud fra, at samtlige gårde eller plove i en by hører under samme len. Når vi f. eks. har plovstal i Haderslev amts plovskatsregistre 1642 for sognene V. Vedsted og Seem af Hvidding herred, er det desværre ikke sikkert, at disse plove udgør sognets hele kornareal. For disse to sogne har vi tillige arealet 1682, opgivet i tønder land i landmålingen. Det var for V. Vedsted 918,7 tdr. land, for Seem 1094,3 tdr. land. Medens arealet for ottingen i disse to byer var ret normalt, 12 og 10,6 tdr. land (se ovenfor s. 186), så skulle ploven i V. Vedsted blive 270 tdr. land, og i Seem 475,8 tdr. land, altså cirka 5 og 10 gange det normale. Her må nødvendigvis mangle en stor mængde plove i opgivelserne for disse to sogne i Haderslevhus amts plovskatsregistre, måske fordi de har svaret plovskat til Riberhus eller andetsteds. Det samme gælder muligvis Farup og Spandet. Disse 4 sogne er derfor udelukket ved den endelige beregning og ikke medtaget i slutoversigten over herrederne.

I de sønderjyske herreder svarede altså 20,96 ottinger til 1 sk. engelsk, og 3,4 eller 3,8 plove, hvilket giver 6,16 eller 5,5 otting pr. plov. Ottingen blev allerede tidligere, på grundlag af et mere omfattende materiale (se s. 186), som dog ikke indbefattede Ribe Oldemoder, bestemt til gennemsnitlig 11,77 tdr. land. Med 3,4 plove à 6,16 otting svarer 1 sk. engelsk til $3,4 \times 6,16 \times 11,77 = 246,5$ tdr. land. Med 3,8 plove à 5,5 otting til $3,8 \times 5,5 \times 11,77 = 246,0$ tdr. land. Gennemsnittet pr. sk. engelsk er altså af ganske samme størrelse som i de egne, hvor ottingen rådede. Altså bekræftes herved endnu en gang sandsynligheden af, at normen var 240 tdr. land pr. sk. engelsk. Sandsynligvis har normen oprindeligt været 5 plove à 4 ottinger à 12 tdr. land = 240 tdr. land. 1 plov var jo nemlig oprindeligt, som påvist i »Plov og Havne«¹ 1 mark land. Sammesteds oplystes, at den var $\frac{1}{2}$ hol jord, altså 1 ottinger, og når 1 sk.

¹ Med Lov skal Land bygges, 283.

engelsk har svaret til 120 ørtug land eller 5 mark land, skulle den altså netop svare til 5 plove à 4 ottinger à 12 tdr. land, d. v. s. ialt 240 tønder land.

Ligesom vi ovenfor (s. 180) kunne opregne otte forskellige fakta, der støtter opfattelsen af Roskildebogens mark-øre-tal som tiende, således kan vi nu også opregne 7 fakta til støtte for formodningen om en forbindelse mellem cathedraticum, tiende og kornareal i Ribe stifts sogne.

1. Cathedraticum på Sjælland var gennemsnitlig 1,4—1,5 skilling grot pr. sogn, hvilket svarer til 4,3—4,5 skilling engelsk, idet 1 sk. grot = 3 sk. engelsk. Gennemsnittet for Ribe stifts sogne ligger netop omkring $4\frac{1}{2}$ sk. grot.

2. 2 sk. engelsk i cathedraticum svarer til 1 mark i subsidium episcopi, 4 sk. engelsk ville svare til 2 mark. Den mest almindelige sats pr. sogn er på Sjælland 2 mark bispetiende, i Ribe stift 4 sk. engelsk.

3. 1 mark bispetiende på Sjælland ydes af 10 mark land, *marce terre in censu*. 1 mark subsidium episcopi ydes i Ribe stift af 10 mark land, *marce terre in semine*.

4. Pengeafgiftens beregning opererer med rimelige og runde tal, når man fastslår, at hver sk. engelsk oprindeligt svarede af 5 mark land, hver mark subsidium af 10 mark land. 5 mark land er 120 ørtug, 1 sk. engelsk er 12 sterlinge eller denarii. Cathedraticum bliver da 1 sterling (denarius) af hver ørtug tiende eller hver 10 ørtug land.

5. Det gennemsnitlige areal pr. sk. engelsk ligger 1682 omkring 240 tdr. land = 5 mark land à 48 tdr., og pr. mark subsidium omkring 480 tdr. land = 10 mark land à 48 tdr.

6. Ottingtallet i Sønderjylland 1599 viser en norm på 20 ottinger à 12 tdr. land = 240 tdr. land = 5 mark land pr. sk. engelsk.

7. Plovtallet i Sønderjylland 1642 synes at tyde på en norm på 5 plove à 4 ottinger à 12 td. land = 240 td. land pr. sk. engelsk.

Sogn, plov og mark land.

Endelig er der et ottende faktum, der støtter teorien om tiendens forbindelse med kornarealet, og hvis rækkevidde for bebyggelseshistorien ikke må underkendes.

I »Plov og Havne«¹ har jeg oplyst, at der i følge plovtaleslisten i Kong Valdemars Jordebog var 23,8 plove pr. kirkesogn i Sjællands 27 herreder. I de 3 herreder på Sjælland, hvor vi kender det fulde boltal, Horns, Smørum og Tune, er der 12,3 bol pr. sogn. Sognegennemsnittet skulle altså ligge omkring 12 bol eller 24 plove, og det bekræftes herved, at ploven gennemsnitlig svarer til $\frac{1}{2}$ bol². Sammesteds bestemmes arealet af en skatteplov land til 48 tønder land, altså til 1 mark land (sædeland, *terra in semine*)³. På Falster var der 23 mark land pr. sogn⁴.

Skulle det nu vise sig, at, når man, på grundlag af bispetiende på Sjælland og cathedricum i Ribe stift, beregner kornarealet som ovenfor antydnet, så får man for de to områder af Danmark et sognegennemsnit, der ligger omkring samme tal som fremgår af plovtaleslisten i Kong Valdemars Jordebog, så ville teorien om, hvorledes tiende og cathedricum er beregnet i forhold til kornarealet have fået en meget betydelig styrkelse.

I *tabel 8* er arealet beregnet i mark sædeland på grundlag af mark-øre-tallene i sognelisten i Roskildebispens jordebog. Til hver mark = 24 ørtug, svarer 10 mark = 240 ørtug skyldjord, der er omregnet til 20 mark sædeland = 480 ørtug sædeland.

I *tabel 9* er arealet beregnet i mark sædeland på grundlag af skilling-engelsk-tallene i sognelisten i Ribe Oldemoder. Til hver skilling engelsk svarer 5 mark sædeland = 120 ørtug sædeland.

Det er tydeligt, at tallene må være skønsmæssigt ansat og afrundet. De kan derfor ikke ventes at give et billede af det

¹ Med Lov skal Land bygges, 285.

² K. V. J. Indledning I, 231.

³ Med Lov skal Land bygges, 284; K. V. J. Indledning I, 120.

⁴ K. V. J. Indledning I, 226.

nøjagtige areal i ørtug skyldjord. Heller ikke er det sådan, at hovedparten af sognene har just 24 mark sædeland. Det ville naturligvis heller ikke være at vente, at bebyggelse og opdyrking af landet skulle følge så nøjagtigt fastlagte linjer. Men når man beregner sognegennemsnittet for større områder, f. eks. herrederne, når man ofte dette gennemsnit, således i Smørum, Slagelse, Merløse, Volborg, Ramsø, Ringsted, Tybjerg og Alsted herreder i tabel 8. Som oftere fremhævet, kan det være tvivlsomt, om tienden i købstæderne er beregnet alene efter deres kornarealer, eller om der her tillige tages hensyn til folketal eller antallet af købstadgrunde (tofter). Købstæderne er derfor behandlet i en særlig *tabel 10*.

Sognene i Ribe stift i *tabel 9* har åbenbart gennemgående mindre kornarealer end sognene på Sjælland. Her ligger følgende herreder omkring 24 mark land pr. sogn, f. eks. Rangstrup, Gram, Tønder, Frøs, Kalvslund, Holmans, Gørding, Skast, det tredobbelte Horns (nu: Ø., V. og N. Horne), Bølling, Hing og Skodborg herreder.

Medens det samlede gennemsnit for 20 herreder på Sjælland med 250 sogne bliver 27,7 mark sædeland pr. sogn, bliver det for 25 herreder i Ribe stift med 283 sogne 20,6 mark sædeland pr. sogn. Ialt bliver gennemsnittet for 45 herreders 532 sogne 23,9 mark sædeland pr. sogn, hvilket svarer forbavsende godt til det gennemsnit, der fremgik af plovtalslisten, og som gav 23,8 plove eller mark sædeland pr. kirkesogn.

Heri er købstadsognene ikke medregnet. Af *tabel 10* fremgår, at for 10 sogne i 7 købstæder på Sjælland bliver gennemsnittet 42 mark land pr. sogn. Det er her særlig Slagelse og Ringsted, der presser gennemsnittet i vejret. Fradrages de, bliver de resterende 8 købstadsognes gennemsnit 27 mark land pr. sogn, altså som et sjællandsk landsogn. Det er vel ikke usandsynligt, at mange købstæder kunne have kornarealer af samme omfang som et normalt landsogns jorder, og efter sigende havde Slagelse de største markjorder som nogen købstad i landet. Også Ringsted havde både i bymarken og i klostermarken et meget betydeligt jordtilliggende. For de 12 sogne i 7 jyske købstæder er

tallene mere normale. Her er gennemsnittet 22,9 mark sædeland pr. sogn.

Dersom man alligevel skulle kunne gå ud fra, at også købstædernes tal repræsenterer kornarealer, og lægger man dem til landsognerne, fås for Sjællands 260 sogne et gennemsnit af 28,2 mark sædeland pr. sogn, og for Ribe stifts 295 sogne et gennemsnit af 20,7 mark sædeland pr. sogn.

For begge områder under eet, ialt 555 sogne, fås da gennemsnitlig 24,2 mark sædeland pr. sogn. Dette svarer ikke ilde til det gennemsnit, der fremgik af plovtalslisten, nemlig 23,8 plove pr. sogn, idet en plov land oprindeligt synes at have været 1 mark sædeland. Helt dækker dog begge områders gennemsnit for 533 landsogne, der giver 23,9 mark sædeland pr. sogn.

Det har altså vist sig, at når man beregner tiende og tiendepligtigt kornareal på den af mig foreslåede måde, når man til sognearealer, hvis gennemsnitlige størrelse svinger omkring 21 mark sædeland, og da dette stemmer med det gennemsnit på Sjælland, som man får ved at sammenholde den langt ældre plovtalsliste i Kong Valdemars Jordebog med herredernes sognetal, støtter det tilliden til mine beregningers metode og resultater.

Side 180 anførtes 8 vigtige fakta; hertil kan nu føjes 8 nye. På ialt 16 vigtige punkter lader rigtigheden af min opfattelse af tiendens og kirkeafgiftens tal sig altså nøjere begrunde. Disse overensstemmelser kan næppe være tilfældige, og de berettiger til at tro, at disse tal lader sig benytte som indirekte oplysninger om høstudbytte og kornareal i 555 af landets sogne i 2. halvdel af det 13. århundrede. Denne opfattelse lader sig ikke slå af marken ved rene postulater, som f. eks., at markøre-tallene i Roskildebogens sogneliste er cathedromaticum — eller, at »grundlaget for mine beregninger ikke er holdbart«.

Er resultaterne holdbare, synes det som om ikke blot kornavlen, men udsædsarealet for det tiendepligtige kornland i det 13. og 14. århundrede lader sig skønsomt bestemme, og dette åbner, så vidt skønnes, nye muligheder for ældre dansk landbrugs- og bebyggelseshistorie i store dele af landet.

Tabel 4. Plovtal og tønder land 1682.

herred	plovtal ¹	tdr. land 1682 ²	tdr. land pr. plov
Stro	556	28396,3	51,1
Lynge	541 ^{1/2}	23173,4	42,8
Jørlunde	201 ^{1/2}	11547,0	57,3
Støvnæs	244 ^{1/2}	15095,2	61,7
Smørum	228	16981,8	74,5
Lille	140	7849,3	56,1
Tune	214	13788,4	64,4
Somme	291 ^{1/2}	15361,3	52,7
Flakkebjerg	615	37922,4	61,7
Slagelse	366	20337,2	55,6
Love	366	25025,9	68,4
Ars	411	27093,6	65,9
Skipplinge	121	6253,7	51,7
Ods	351	19551,5	55,7
Tuse	243	17905,7	73,7
Merløse	505	32953,9	65,3
Horns	249	15805,4	63,5
Volborg	258	14513,6	56,3
Ramsø	248	13139,0	53,0
Bjæverskov	228	12536,5	55,0
Stevns	307	19109,2	62,3
Ringsted	450	22821,0	50,7
Tybjerg	280	13120,1	46,9
Alsted	225	10706,9	43,1
Hammer	285	17752,7	62,3
Fakse	264	14597,7	55,3
Baarse	330	18915,9	57,3
Falster	430	33624,8	78,2
Lolland	881 ^{1/2}	73786,1	84,5
Møn	239	14120,4	59,1
30...	10069 ^{1/2}	613785,9	61,0

¹ K. V. J. Plovtalslisten, se note 16 til tab. 1. ² Landmålingen 1681—83, se note 17 til tab. 1. Hist. Tidsskr. 11. r. II, 458.

Tabel 5. Skilling engelsk 1321 og tønder land 1682.

herred	sk. engelsk ¹	td. land ²	td. land pr. sk. eng.
Andst ³	37	10772,7	291,2
Brusk ⁴	39	11946,5	306,3
Elbo ⁵	24	5905,5	246,1
Holmans	22	5780,9	262,8
Jerlev ⁶	27	8610,2	318,9
Norvang ⁷	64	22955,6	358,7
Tørrild ⁷	39	12166,1	328,8
Slavs 2 ⁸	6	3545,2	590,9
Gording	39	8737,8	224,0
Malt	29	8338,4	287,5
Skast ⁹	90	17904,9	198,9
V. Horne ¹⁰	73	12294,0	168,4
O. Horne ¹⁰	28	6694,9	239,1
N. Horne ¹⁰	50	9293,2	185,9
Bolling ¹¹	71	14239,1	200,1
Hing ¹²	41	8276,1	202,3
Ulborg ¹³	42	10245,7	243,9
Hammerum ¹⁴	64	16865,5	263,5
Vandfuld	37	8407,1	227,2
Skodborg ¹⁵	66	17523,9	265,5
Hjerm ¹⁶	66	18413,7	279,0
Ginding ¹⁷	36	13146,1	365,2
Hvidding 2 ¹⁸	9	2013,0	223,7
23...	999	254076,1	254,3

¹ Ribe Oldemoder, udg. af Oluf Nielsen (1869), 108—113. ² Henrik Peder-
sen: De danske Landbrug 1688 (1928). ³ Seest sogn mangler. ⁴ Smid-
strup sogn medregnet; nu i Holmans h. ⁵ Elbo h. regnedes 1321 til Brusk h.,
og bestod af Kongsted, Bredstrup, Ullerup, Erritso og Tavlov sogne.
⁶ Kolding udeladt; hvis den medregnes, fås 31 sk. i Jerlev h., og 274,5 td. ld.
pr. sk. eng.; Hejnsvig, Vorbasse, Almstok medregnet, nu i Slavs h. ⁷ Nor-
vang-Tørrild h. kaldes 1321 Jellingsyssel. Vejle er udeladt. ⁸ Grindsted,
Grene 1321 til Jellingsyssel, nu Slavs h. ⁹ Fano udeladt. ¹⁰ V., Ø. og
N. Horne h. kaldes 1321 Hoornshæreth. Varde udeladt. ¹¹ Fjølstervang
og en del af N. Vium siden til Hammerum h. ¹² Rindum og Holmsland
mangler. Ringkøbing udeladt. ¹³ N. Felding mangler. ¹⁴ Tvis mangler.
Fjølstervang under Vorgod, Bolling h. Vildbjerg delt mellem Ulborg og
Hammerum h. ¹⁵ Lemvig udeladt. ¹⁶ Holstebro udeladt. ¹⁷ Trandum
sogn under Sevel 1682. ¹⁸ Seem og V. Vedsted opmålt i landmålingen 1682.

Tabel 6. Skilling engelsk 1321 og otting 1599 i Sønderjylland.

sogn	sk. eng.	otting	otting pr. sk. eng.
Arrild	5	106	21,2
Skærbæk	8	193,5	24,2
Brons	8	221	27,6
Rejsby	6	84	14,0
Hvidding	8	84	10,5
Roager	8	71,5	8,9
Vodder	4	89	22,3
Spandet	4	36	9,0
Højrup	4	74	18,5
V. Vedsted	5	76,5	15,3
Romo	4	83,5	20,9
Seem	4	103	25,8
Hvidding 12...	68	1222	18,0
Agerskov	8	180	22,5
Branderup	4	79	19,8
Herrested	4	82,5	20,6
Tislund	2	68	34,0
Bevtoft	4	114,5	28,6
Bedsted	6	68,5	11,4
Hellevad	6	131,5	21,9
Egvad	4	87,7	21,8
Rangstrup 8...	38	811,7	21,1
Gram	5	151,5	30,3
Nustrup	6	172,5	28,8
Skrydstrup	4	37	9,3
Endrup	2	44	22,0
Gram 4...	17	405	23,8
Mjolden	4	139	39,8
Døstrup	8	170	21,3
Randrup	4	53	13,3
Mogeltonder	8	277	34,6
Lo 4...	24	639	26,6
Daler	5	138	27,6
Visby	5	102	20,4
Tønder 2...	10	240	24,0

Tabel 6 (fortsat).

herred, sogn	sk. eng.	otting	otting pr. sk. eng.
Emmerlev, Højer h.	8	198	24,8
Fole, Fros h.	5	48	9,6
Hvidding 12.....	68	1222	18,0
Rangstrup 8.....	38	811,7	21,1
Gram 4.....	17	405	23,8
Lø 4.....	24	639	26,6
Tonder 2.....	10	240	24,0
Højer 1.....	8	198	24,8
Fros 1.....	5	48	9,6
7 h. 32 s.	170	3563,7	20,96

Tabel 7. Skilling engelsk 1321 og plovtal 1642.

sogn, herred	sk. eng.	plovtal	plov pr. sk. eng.
Agerskov	8	45	5,6
Branderup	4	20	5,0
Herrested.....	4	18,5	4,6
Tislund.....	2	16	8,0
Bevtoft	4	26	6,5
N. Rangstrup 5...	22	125,5	5,7
Hjerting.....	2	8	4,0
Dover-Lintrup	8	24,5	3,1
Hjortlund	4	7,0	1,8
Farup ¹	8	7,0	0,9
Kalvslund 4...	22	46,5	2,1
O. Linnet.....	4	22	5,5
Fole	5	11	2,2
Hygum.....	8	20	2,5
Rødding.....	4	5	1,3
Skrave	4	10	2,5
Fros 5...	25	68	2,7

Tabel 7 (fortsat).

sogn, herred	sk. eng.	plovta1	plov pr. sk. eng.
Arrild	5	14	2,8
Skærbæk	8	27	3,4
Brøns	8	42	5,3
Rejsby	6	11,6	1,9
Hvidding	8	18	2,3
Roager	8	11	1,4
Vodder	4	14	3,5
Spandet ¹	4	3	0,8
Højrup	4	12	3,0
V. Vedsted ¹	5	3,4	0,7
Seem ¹	4	2,3	0,6
Hvidding 11...	64	158,3	2,5
Gram	5	12	2,4
Nustrup	6	37,75	6,3
Skrydstrup	4	13	3,3
Gram 3...	15	62,75	4,2
N. Rangstrup 5.....	22	125,5	5,7
Kalvslund 3.....	14	39,5	2,8
Fros 5.....	25	68	2,7
Hvidding 8.....	51	149,6	3,0
4 h. 21 s.	112	382,6	3,4

¹ Farup, Spandet, V. Vedsted og Seem med under 1 plov pr. sk. eng. må rimeligvis udelukkes. Der kan være plove i disse sogne, som ikke er opført i Haderslevhus plovs-kats-registre 1642, f. eks. fordi de hører under andre len. De udgår derfor af den endelige oversigt over herrederne.

Tabel 8. Sjællands sognearealer i mark sædeland.

Smørum h.....	24,6 mk. pr. sogn	Rødovre	15
Ledøje	15	Glostrup	40
Herstedøster	20	Ballerup	40
Herstedvester	40	Maaløv	10
Brøndbyøster	15	Smørum	40
Brøndbyvester	15	Vallensbæk	15
Hvidovre	30		
		12...	295

Tabel 8 (fortsat).

herred	sogne	mark sædeland	mk. pr. sogn
Lille	4	120	30,0
Somme	10	340	34,0
Flakkebjerg	32	980	30,6
Slagelse	14	315	22,5
Love	15	450	30,0
Ars	14	415	29,6
Skipinge	4	125	31,3
Horns	10	370	37,0
Ods	10	325	32,5
Tuse	12	325	27,1
Merløse	22	535	24,3
Volborg	13	340	26,2
Ramso	13	300	23,1
Ringsted	20	550	27,5
Alsted	11	240	22,5
Tybjerg	7	160	22,9
20...	250	6912,5	27,7

Tabel 9. Ribe stifts sognearealer i mark sædeland.

<i>Hvidding h.</i> 28,3 mk. pr. sogn	Agerskov	40
Hvidding	Bevtoft	20
Roager	Branderup	20
Højrup	Hellevad	30
Vedsted	Egvad	20
Rejsby	Herrested	20
Spandet	8... 190	
Vodder		
Arrild	<i>Gram h.</i> 21,3 mk. pr. sogn	
Skærbæk	Nustrup	30
Brons	Skrydstrup	20
Romo	Gram	25
Seem	Endrup	10
12... 340	4... 85	
<i>Rangstrup h.</i> 23,8 mk. pr. sogn	<i>Lø h.</i> 33,3 mk. pr. sogn	
Bedsted	Mjolden	20
Tislund	Dostrup	40

Tabel 9 (fortsat).

herred	sogne	mk. sædeland	mr. pr. sogn
Lo	6	200	33,3
Tonder	4	95	23,8
Højer	6	185	30,8
Fros	6	145	24,2
Kalvslund	6	130	21,7
Andst	9	185	20,6
Brusk	16	315	19,7
Holmans	5	110	22,0
Jerlev	9	135	15,0
Jellingsyssel	30	545	18,2
Gording	8	195	24,4
Malt	8	155	19,4
Skast	17	470	27,7
Horns	28	755	27,0
Bølling	15	345	23,0
Hing	9	205	22,8
Ulborg	10	210	21,0
Hammerum	17	330	19,4
Vandfuld	9	185	20,6
Skodborg	15	330	22,0
Hjerm	16	330	20,6
Ginding	10	180	18,0
25	283	5840	20,6
Ribe stift	283	5840	20,6
Sjælland	250	6912,5	27,7
15 h	533	12752,5	23,9

Tabel 10. Købstæder.

by	sogne	mk. sædeland	Slagelse	3	160
<i>Sjælland</i>	42,0	mk. pr. sogn	Kalundborg	1	40
Helsingør	1	40	Nykøbing	1	30
Køge	1	30	Ringsted	2	80
Skelskør	1	40		10	420

Tabel 10 (fortsat).

by	sogne	mk.	sædeland	Varde	2	70
<i>Ribe stift</i>	22,9	mk.	pr. sogn	Ringkøbing	1	50
Tønder	1		50	Lemvig	1	5
Ribe	5		70	Holstebro	1	10
Vejle	1		20		12	275

Summa summarum

Sjælland	260	sogne	7332,5	mk.	28,2	mk. pr. sogn
Ribe stift	295	- -	6115	-	20,7	- -
	555	sogne	13447,5	mk. ld.	24,2	mk. ld. pr. sogn

Summary.**Corn tithe and corn area in the 14th century.**

In the Roll of the Roskilde bishop, dating from about 1370, are entered 2 parish lists of the diocese of Roskilde comprising almost all parishes of the island of Zealand. Before each parish name is entered a sum in *marcæ* and *oræ* which probably indicates the bishop tithe of the parish, *decima episcopalis*, *decima parochiæ*, in former times (*antiquitus*), i. e. in the later half of the 13th century. The tithe was $\frac{1}{10}$ of the corn crop, and was divided in 3 parts, one for the bishop, one for the church and one for the parish priest. The bishop tithe thus amounted to $\frac{1}{30}$ of the crop, and as the crop was generally considered to yield 3 times the seed sown, the bishop tithe was calculated at $\frac{3}{30}$ or $\frac{1}{10}$ of the seed or sown area. When the parish tithe was 2 *marcæ*, the parish had 20 *marcæ terræ*.

Tab. 1 shows the calculated corn area for each hundred (*herath*) in unities of *solidi terræ* (1 *marcæ* = 8 *oræ* = 24 *solidi*), compared with the number of ploughlands (*aratra terræ*) in the *Liber Census Daniæ* of 1231, and the area of arable land 1682 in «tons of land», Dan. *tønder land*, each 0,55 hectares. Each *solidus terræ* has an average size of 4 tons of land (2,2 hectares), and each ploughland 15,1 *solidi terræ*. An investigation of the 95 villages in the roll, where the full area is measured in *solidi terræ*, shows the same average size of the *solidus terræ in censu*, 4 tons of land (tab. 3), whereas the *solidus terræ in semine* only was 2 tons of land (1,1 ha). A comparison between the list of ploughland, *aratra terræ*, of the *Liber Census Daniæ* with the area in the general land measurement of 1682, shows the same average size of the plough-

land, 15 *solidi terræ in censu* or 60 tons of land (33 ha), as a comparison between number of ploughs in the plough list and the computed number of solidi, based on the calculation of tithe-solidi (tab. 4). Originally the ploughland was $\frac{1}{2}$ *marca terræ in censu* = 1 *marca terræ in semine* or $\frac{1}{2}$ *bool*, the Danish *hide*, which generally was 1 *marca terræ in censu*.

In the Roll of the Chapter of Ribe, called *Ribe Oldemoder*, is entered a parish list, dating from about 1321, and containing a sum for each parish, which probably is the duty called *cathedraticum*, in *solidi sterlingorum*, shilling English. In 23 hundreds (heraths) of the diocese of Ribe in Jutland, it shows an average area of 254,3 tons of land to each solidus sterlingorum (tab. 5). In the western districts of Jutland, where the North Sea has devoured great parts of the land, the average is relatively low, because the corn land has been diminished. Originally the area of 1 sol. sterlingorum was 240 tons of land (132 ha) or 5 *marcæ terræ in semine*. 1 *marca subsidium episcopi* was 2 sol. sterling., and consequently 10 *marcæ terræ*, and thus the *subsidium* was a sort of bishop tithe. In North Sleswick the sol. sterl. was 20,96 *otting* (tab. 6) or 3 to 5 ploughlands (tab. 7), which corresponds to about 246 tons of land. Originally it probably was 240 tons of lands or 20 *ottings*, each 12 tons of land, or 5 ploughlands, each 4 *ottings* or $\frac{1}{2}$ *bool*. To 1 mark *subsidium episcopi* here then also corresponds 480 tons of land or 10 *marcæ terræ*.

If we calculate the corn area of the parishes of Zealand on the base 1 *marca tithe* = 10 *marcæ terræ in censu* = 20 *marcæ terræ in semine*, and in the diocese of Ribe on the base 1 *solidus sterlingorum* = 5 *marcæ terræ in semine*, the parish shows an average size of 24 *marcæ terræ*. The same average size of 24 ploughlands or *marcæ terræ* = 12 *bools* appears when the plough list is compared with the number of parishes.

Therefore it should be possible on the base of the two parish lists from about 1300, and comprising 555 parishes of Zealand and Jutland, to form an idea of the amount of arable land in large parts of the country in medieval times.